

соціального інституту (організована інформація)»³¹⁴.

Таким чином, проаналізувавши теоретико-методологічні аспекти релігієзнавчого дослідження функціонування УАПЦ в пострадянській період, можемо зробити наступні висновки: 1. Виходячи з предмету представленої статті, на нашу думку, найбільш плідним є міждисциплінарний метод в контексті відбору джерельної бази. 2. Відповідно до цього нами було використано не лише наукові праці релігієзнавців чи філософів, але й істориків та політологів. Це дає можливість провести комплексне та систематичне висвітлення досліджуваного феномену. 3. Загалом можна виділити такі три основні групи джерел: висвітлення особливостей православ'я на наших теренах та його значення в історії української державності та культури як такої; аналіз загального розвитку православних церков пострадянського періоду; релігієзнавчі, історичні, політологічні дослідження, присвячені існуванню УАПЦ в пострадянській період.

Для більш комплексного та систематичного розкриття зазначеної проблематики, необхідно детальне висвітлення зовнішньо та внутрішньоцерковного функціонування УАПЦ. Це неминуче створює підставу для залучення широкого кола методів із суміжних гуманітарних наук, в т.ч. і соціологічний.

4.2 Ганна Анатоліївна ТРЕГУБ. «ЧИТАТИ ЗНАКИ ЧАСУ»: ВІТЧИЗНЯНА БАПТИСТСЬКА ТЕОЛОГІЯ У СВІТЛІ ВИКЛИКІВ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ І УКРАЇНІ ТА РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

У статті розглянуто сучасну реакцію української баптистської спільноти на поточну геополітичну ситуацію в Україні та її відображення в перших незалежних богословських кроках згаданої пізньопротестантської деномінації. Наголошено, що процес створення відповідної часу теології є показником здорового та захищеного, фактично вільного релігійного життя в межах конкретно взятої країни.

Показано, що в українському випадку для модерного баптистського теологічного дискурсу тригерною ситуацією став момент Революції гідності 2013-2014 років, де-факто російсько-українська війна, яка впливає на всіх українців та членів вітчизняних баптистських церков. Ідеї та практики, що з'являються у їхньому середовищі, чітко показують, реагують вони, чи ні, на реалії чинного суспільного життя, чи обмірковують питання про свою ідентичність (українські баптисти versus баптисти в Україні), а також свідчить про глибокі процеси остаточної інституціоналізації баптистських церков, їхнє входження у демократичну епоху разом із своєю державою.

Ключові слова: баптисти, теологія, інституалізація, гібридна війна, Революція гідності, російсько-українська війна.

³¹⁴ Бортнікова О.Г. Взаємодія релігії і політики: теорія і методологія: монографія. – К., 2017. – С.238.

**Ganns Anatoliivna TREGUB. "TO READ THE SIGNS OF THE TIME ":
UKRAINIAN BAPTIST THEOLOGY IN LIGHT OF THE SOCIAL
TRANSFORMATIONS CHALLENGES F IN UKRAINE AND THE RUSSIAN-
UKRAINIAN WAR**

This article describes present day reaction of Ukrainian Baptist community on the current geopolitical situation in Ukraine and its reflection in first modern independent theological steps of named Late Protestant denomination. It is stressed, that complete process of theology creation is a maker of healthy and protected, factually free religious life in certain boundaries of country or land.

Also it's shown that in Ukrainian case for present day's start of the modern Baptist theology discourse the trigger factor was Revolution of dignity 2013-2014 and de-facto Russian-Ukrainian ongoing war. Ideas and practices raising up in their environment mark how all this impacts the whole Ukrainians and members of Ukrainian Baptist Churches, do they feel themselves as responsible citizens of their country, would they react or not on realities of their country life or not, and do they think about question of their identity (Ukrainian Baptists of Baptists in Ukraine). This entire things signal about deeper processes of final institutionalization of named denomination, its entry into democratic era together with state

Key words: *Baptists, theology, institutionalization, hybrid war, Revolution of dignity, Russian-Ukrainian war.*

Актуальність теми дослідження. Один з провідних католицьких теологів ХХ століття, канадський священик-єзуїт Бернард Лонерган наголошував, що теологія є медіатором між вірою та культурою. Тому коли змінюється культурний контекст, автоматично змінюється й контекст теологічний. Це твердження, на думку автора, чинне для усіх теологій незалежно від їхнього деномінаційного забарвлення.

Понад три роки тому українські суспільство та держава брали участь у низці важливих політичних та геополітичних подій. Мова про Революцію гідності 2013-2014 років, анексію Кримського півострова наприкінці лютого 2014 року та російсько-українську війну, яка розпочалася у квітні 2014 року. У листопаді 2013 року в Україні та у світі навколо не могли уявити, що через 4 місяці ми отримаємо нову гарячу точку з тисячами жертв та мільйонами внутрішніх переміщених осіб. Таких подій навряд чи могли передбачити навіть експерти. Нові реалії поставили нові проблеми та виклики перед різними групами українського суспільства без винятку, зокрема для представників різних релігійних організацій, серед них – і для українських баптистів, які є об'єктом наукового інтересу та уваги автора цієї статті.

Кожна релігія, деномінація, система вірувань тощо виникають, розвиваються, існують і трансформуються не в абстрактному просторі, а в суспільстві, через і завдяки різним способам спілкування між різними його членами. Особи, які беруть участь у створенні, трансляванні та збереженні будь-якої релігії, пов'язані не лише з невеликими чи великими релігійними групами різного роду, їхніми внутрішніми ієрархіями та порядками, а також завжди є членами суспільства. Релігії багатоманітно впливають на суспільство і навпаки –

суспільство із всіма проблемами та процесами, які воно має, впливає на релігії. Стосунки між суспільством, державою та релігією можуть складатися по-різному в різні епохи: вони можуть ототожнюватися або ж існувати синхронно в одному просторі, але відмежовано одне від одного, так би мовити, суверенно, з різною інтенсивністю взаємопроникнення в іншому. Саме через це механізм відповіді релігійних інституцій на різні проблеми і виклики, які постають перед тими суспільствами і державами, в яких вони діють, можуть набирати різних обрисів, одним з яких є ідейний, що виявляє себе у теології. Зіткнення із зовнішніми обставинами, реакція на них, що набуває/не набуває вияву в ідеях, які оформлюються у конкретні ідеї та дії, формування практик, впливають на ідентичність і позиціонування релігійних організацій у тих зовнішніх умовах, в яких вони існують. Повернення до катакомб або активна громадянська позиція – приклади таких практик, які відповідно оформлюються на теологічному рівні. Питання у тому, які зі згаданих процесів можна прослідкувати серед баптистів України.

Відповідно до статті 35 Конституції України, церква та релігійні організації є відокремленими від держави. Так, мова про правову норму, але вона не може забезпечити релігію від зіткнення з життєвими реаліями навколо, які завжди мають конкретний характер. Мир і війна, революції на вулицях диктують свої умови для всього суспільства і не звертають уваги, хто є хто, не робить жодного розрізнення між віруючими та невіруючими різного штибу.

Основний виклад. Михайло Черенков у своєму докторському дослідженні на момент 2009 року висунув таку характеристику ситуації із розвитком теології у середовищі українського баптизму: «Особливістю українського євангельського протестантизму є нерозвиненість богослов'я як систематики, відсутність цілісної богословської позиції, причому це сприймається неоднозначно – і як недолік, і як не книжність, практичність, простота»³¹⁵. При цьому науковець констатує, що ще з більшою обережністю українські віруючі ставляться до соціальних ідеалів західного протестантизму – до ліберальної демократії, вільного ринку, культурного і релігійного плюралізму, оскільки одна із головних відмінностей українських протестантів від західних полягає у тому, що перші вважають пріоритетом духовне життя, а другі – акцентують на соціальній діяльності, зокрема соціальному євангелізмі, який при цьому включає ідею соціальної відповідальності та громадянської активності кожного християнина і відстоювання прав та свобод як частину такої діяльності, форму діяльної віри.

Також М.Черенков зазначає, що історичні причини розділення між євангельськими церквами втратили своє значення: «Залишається значна кількість консервативних церков, які засновують свою ідентичність на радянському досвіді і не сприймають плюралістичну реальність. Але більшість існуючих євангельських церков виникла у пострадянську добу і пов'язує власну ідентичність не стільки з історією чи певною конфесією, скільки з євангельськими богословськими принципами і цінностями. Йдеться про ерозію конфесійної протестантської ідентичності й утворення нової міжконфесійної чи

³¹⁵ Черенков М.М. Європейська Реформація та український євангельський протестантизм: ідентичність віросповідних засад, особливості соціокультурних трансформацій. Автореферат дисертації... – К., 2009. – С. 8.

позаконфесійної євангельської спільності. Євангельські церкви орієнтуються на майбутнє, а не в минуле; на реформи, а не на традиції; на активне соціальне служіння, а не на храмову літургію; на сучасні моделі і форми, а не на радянський досвід маргінального існування церков»³¹⁶. Дослідник констатує, що вітчизняне євангельство християнство, зокрема баптизм, сприймає сучасність і сучасне суспільство як сферу свого життя і служіння, долаючи дуалізм церкви і суспільства, релігії і культури. Своїм основним завданням євангельські церкви вважають не збереження традицій і дотримання їх в усій буквальності, а їх творче продовження відповідно до духовних запитів і соціальних потреб секулярного суспільства.

Гібридна війна та пост-права – це ті два терміни, які маркують сучасний час, визначають його специфіку у різних царинах життя суспільства, зокрема і вітчизняного.

Сучасний американський військовий теоретик Роберт Леонгард вважає, що гібридна війна та її супровідні операції обумовлені ідеєю отримання асиметричних переваг для досягнення політичних цілей. Гібридні операції характеризуються незадекларованими діями, які поєднують звичайні та нетрадиційні військові дії, а також одночасно з'єднують військові та невійськові дії в середовищі, де відстань між стратегією та тактикою значно коротша і де інформація є надзвичайно важливою. Мова конкретніше йде про ситуацію, коли в одній країні, яка використовує численні інструменти влади та впливу, з акцентом на невійськові інструменти, свої національні інтереси просувають за межами своїх кордонів. Китайські концепції «квазі-війни» та «трьох війн», які охоплюють юридичні, психологічні та інформаційні заходи, що за суттю своєю не є конвенційними військовими діями, але мають на меті досягти того ж ефекту, що й вони, вкладаються до цього дискурсу³¹⁷.

Тип описуваної тут війни має дві істотні характеристики. Вона стійка. Гібридна війна порушує традиційну дихотомію між війною та миром. Реальність гібридної війни – постійна зміна інтенсивності конфлікту. Це означає, що такий військовий конфлікт може тривати роками. Для країни або країн, які захищають себе від такого роду агресії, це дорівнює передбачуваності і дає небагато шансів на стабільність і процвітання. Гібридна війна також орієнтована на населення, оскільки її важливий елемент – це вплив на населення цільових країн через інформаційні операції, проксі-групи та інші операції впливу. Використання спотворень фактів, дезінформації, підривної інформації та пропаганди у цьому випадку є потужною зброєю війни.

Крім того, у випадку нинішньої російсько-української війни слід враховувати, що Росія розробила оперативне визначення поняття «російська ідентичність», «русский мир», яке зручне для маніпуляцій, якщо це відповідає політичним та стратегічним інтересам Федерації.

³¹⁶ Черенков М.М. Від ізоляціонізму до «входження в світ»: соціально-філософські рефлексії трансформаційних процесів в українських євангельських церквах. // Мультиверсум. Філософ. альманах.–К., 2008.–№ 70.–С. 192.

³¹⁷ Fox Amos C., Rossow Andrew J. Making Sense of Russian Hybrid Warfare: A Brief Assessment of the Russo-Ukrainian War. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.ousa.org/sites/default/files/publications/LWP-112-Making-Sense-of-Russian-Hybrid-Warfare-A-Brief-Assessment-of-the-Russo-Ukrainian-War.pdf>

Оксфордський словник визначив пост-правду як слово 2016 року. Пост-правда – це прикметник, який визначають як «пов'язаний або такий, що позначає обставини, в яких об'єктивні факти менш впливові у формуванні громадської думки, ніж заклики до емоцій та особистих переконань». Книжка «Ера пост-правди» Ральфа Кіза містить згадку про те, що американський комік Стівен Кольбер вживав неформальний термін, пов'язаний з тим самим поняттям: дещо, визначене Оксфордським словником як «таке, що здається або відчувається, мов правда, навіть якщо це не обов'язково правда»³¹⁸. Пост-правда розширює це поняття від ізольованої якості певних тверджень до загальної характеристики нашого століття. Слід наголосити, що пост-правда, здається, є своєрідним спонуканням, що характеризується відсутністю логіки, інтересу до перевірки фактів тощо. Очевидно, деякі аспекти гібридної війни, її продуктивність, зокрема масові інформаційні кампанії з елементами пропаганди та розповсюдження підробок, глибоко пов'язані з згаданим вище станом пост-правди.

Говорячи про баптистів України, маємо називати їх серед тих, хто перебуває у ряді досить вразливих груп українського суспільства, які стикаються із загрозами та труднощами непроголошеної гібридної війни на Сході України та регіону Донбасу. Минуло лише 26 років від часу переслідувань та майже катакомбного їхнього виживання в СРСР, де всі протестанти сприймалися як секти чи культи. Так, вони є одними з найбільших протестантських конфесій у сучасному світі, чий внесок у розвиток такої світової держави, як США, не слід применшувати. Але в Україні вони – лише один із учасників потужного релігійного ринку, відверто кажучи, не найбільший. Попри ситуацію, коли розділення церкви та держави є однією з норм Конституції України, в публічному вітчизняному дискурсі тема «традиційних» або «нетрадиційних» релігій все ще присутня. Відповідно до спостережень автора, протестанти, як релігійна інституція, почали сприйматися як адепти «традиційної» для України релігії інтенсивніше після Революції гідності 2013-2014 років і аж по сьогодні - рік 500-річчя Реформації. Хто б і як би не називав українських баптистів, варто зазначити, що вони не є представниками нових релігійних рухів (НРР), які прийшли на вітчизняні терени після розвалу СРСР, проте не всі рудименти попереднього часу щодо них у публічному дискурсі і загальному знанні подолано, тому до цих пір Дамоклів меч назви «секта» або «культ» висить над їхньою головою.

Частина проблеми сучасної самооцінки та ідентичності вітчизняних баптистів полягала не в словах та думках оточуючих, а в тому, як вони почуються, думають та діють в умовах України, що є незалежною та некомуністичною країною з реальною свободою віросповідання. Баптисти в Україні представлені низкою церковних організацій, як от Всеукраїнський союз церков євангельських християн-баптистів (ВСЦ ЄХБ), Братство незалежних церков і місій євангельських християн-баптистів України (БНЦМ ЄХБ), Собор незалежних євангельських церков України (СНЄЦУ). Всі вони незалежні один від одного як інституції, але всі вони належать до баптизму. Деякі з них існували на самому початку державної незалежності України, решта – трохи згодом

³¹⁸ Keyes Ralph. The Post-truth era: Dishonesty and Deception in Contemporary Life. – New York, St. Martin's Press. – 2004. – P. 50.

з'явилися. Хтось з них сучасні у своїй поведінці та стосунках з державою та суспільством, відчують себе їхньою невід'ємною частиною, решта досі вельми сторожко ставиться до держави та соціуму (дається взнаки антирелігійна політика СРСР та напівкатакомбний стиль виживання протестантів за тих умов), в якому вони живуть. Частина з них відчуває себе не лише христианами, а й відповідальними громадянами України, які є частиною громадянського суспільства та нової української політичної нації, частина ж досить консервативна, підозріло ставиться до української держави і не відчуває себе інтегральною її частиною. Є серед широкої вітчизняної баптистської громади й ті, кому близькі ідеї євроазійського баптистського союзу з центрами не десь у Європі, Австралії чи США, а в Москві.

У цьому сенсі вони представляють пострадянські моделі баптизму. Отже, маємо українських баптистів і баптистів в Україні. Це не одне й те саме, бо роль грає їхнє самовизначення, так само як репрезентативною є реакція на Революцію гідності та кровопролиття, що відбулося на ній, а також на етимологію російсько-української війни, що точиться.

Якщо конкретизувати богословську ситуацію пізніх протестантів України радянських часів, зазначивши, що в умовах воєнничого атеїзму практично єдиним джерелом богослов'я вітчизняних баптистських церков була Біблія. Тексти таких метрів, як Дороти Стефенські-Соле, Юргена Мольтмана, Мартіна Лютера Кінга та багатьох інших були для радянських баптистів недоступними з двох причин: діяла заборона на ввіз будь-якої релігійної літератури, зокрема священних писань, плюс фактична заборона на вивчення і володіння іноземними мовами. Богословські дискусії у євангельському протестантизмі радянських теренів відбувалися між різними його течіями (наприклад, п'ятидесятниками і баптистами), а не між різними крилами в лавах однієї конфесії (скажімо, баптистами-фундаменталістами і баптистами-лібералами). Такий стан фактичної внутрішньої ізоляції також має свої специфічні передумови: 1944 року в СРСР було створено Всесоюзну раду євангельських християн і баптистів (ВРЄХБ), в тіло якої з подачі держави було інтегровано також і п'ятидесятників та менонітів без огляду саме на теологічні відмінності між цими різними за суттю пізньопротестантськими деномінаціями. Саме тому внутрішній ресурс і потенціал штучно об'єднаних разом євангелічних течій був спрямований на виживання і самозбереження в несприятливих умовах. Гіпотетично можна припустити, що якісний розвиток будь-якого типу теологічних ідей відбувається за умов, коли церковна традиція, в межах якої циркулюють такі ідеї, впевнено і захищено почуває себе на певній географічній території та у межах певного суспільства, а так само – її представники. Очевидно, в умовах спроб знищення будь-якої релігійної традиції її представникам не до активних теологічних дискусій, а тим паче не до експериментів у ідейній площині богослів'я³¹⁹.

«Інтелектуальний потенціал пострадянського протестантизму залишається незатребуваним і невикористаним. Уміючи змобілізувати на практичну діяльність «у полі», протестантські віруючі не роблять внеску в богослов'я та зокрема біблеїстику, не заохочують релігієзнавчих студій, не виховують національну

³¹⁹ Яроцький, П.Л. Релігієзнавство (Сучасні релігійні процеси у світі й Україні) . – Київ: Кондор-Видавництво, 2013. – С. 278.

автуру книговидання, за рідкісними винятками системно не працюють з доступними медіа. Не дивно, що системного свідчення в колах інтелігенції (надто – національно свідомої) українські протестанти не ведуть – і успіху на цій ділянці не мають»³²⁰, – аналізуючи напрямки реформування протестантизму в Україні, пише Максим Балаклицький. Постає питання українського теологічного дискурсу, який би торкався не лише проблем біблеїстики, а й еклезіології, місіології та соціальної (політичної) тематик, є викликом, який стоїть перед представниками різних протестантських течій, зокрема баптистами. Відкриття кордонів, західні місіонери, перекладна богословська література, збільшення кількості професійних священиків, які здобули освіту в закордонних релігійних навчальних закладах, якісне збільшення серед них числа осіб, що вільно володіють іноземними мовами, зокрема англійською, створила сприятливі умови для проникнення західного богослов'я до українських баптистських церков. Варто говорити не про проникнення західних теологічних ідей у простір українського баптизму, а про повернення останнього до загальносвітового баптистського теологічного простору у цілісності його варіантів, які доволі часто відрізняються один від одного. Таким чином, поява у дискурсі лідерів частини сучасних українських баптистів концепту теології соціальних трансформацій не відбулася на порожньому місці. Це був один із можливих варіантів відповіді презентованої ними релігійної течії на виклики, які поставила Революція гідності зламу 2013-2014 років і наша війна з Росією.

У контексті згаданих подій українська баптистська спільнота, як і решта суспільства, постала перед питанням окреслення своєї позиції щодо реалій соціополітичного життя, в які вона потрапила в силу історичних причин. На наше переконання, момент соціального вибуху, який стався в Україні на зламі 2013-2014 років, коли на кін було поставлено не тільки громадянські права і свободи українських громадян, а й продовження її існування як суверенної і незалежної держави, стали моментом кристалізації позиції частини українських баптистів щодо участі їхньої церкви у житті суспільства та тих драматичних колізій, в яких воно перебуває. З обережним оптимізмом ці процеси можна назвати фінішем усвідомлення принаймні частиною баптистської громади України себе як повноправної церкви. Такої, яка має право голосу, яка не є гнаною, і репрезентує частину українського суспільства, громадян України, що в силу причин вирішили зайняти активну позицію щодо сьогодення і майбутнього своєї країни. Поряд із формами катакомбного виживання, притаманною радянським часам, консерватизму і нейтральності, які можна було обрати, частиною баптистської громади було обрано третій шлях, умовно кажучи, проактивний, теологічно натхненний з неукраїнських джерел, звернення до теології соціальних трансформацій, яка у локальному українському контексті набувала різних назв, зокрема як-от «теологія Майдану» чи «теологія війни».

Баптистська політична теологія у світі не є винаходом недавнього часу, чи даниною моди. Яскравими її представниками є зокрема Вальтер Раушенбуш («Ми рідко грішимо поодиночі, а радше через соціальні інститути»), Мартін Лютер Кінг, на якого вплинули погляди першого. Також, як пише Міллард Еріксон, теологія

³²⁰ Балаклицький М. Реформація триває? [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/authors_columns/balaklycky_column/65255

має бути сучасною і практичною, пов'язаною з реальним життям, а не лише з вірою. Вона має допомагати вірянам у турботах щоденного життя³²¹.

Важить, про що говорять в церковній громаді, а також те, що церковні лідери проповідують своїм мирянам, де вони намагаються знайти ідеологічну підтримку своїм діям, або коли нічого не роблять. Згідно зі спостереженнями автора, в Україні нині можна знайти декілька осіб, які намагаються імпортувати певні ідеї, сформовані в області досягнення світової баптистської теології, зробити локальну вітчизняну богословську лакуну сповненою ідей, аби реагувати на сучасну ситуацію в Україні. Переважна більшість з них належить до асоціації «Духовне відродження», метою якої є освіта, місіонерство та добродійність. Одним з найвідоміших представників згаданої тенденції в українському інформаційному просторі є Михайло Черенков. Мова не лише про нього як проповідника та вченого, а про публічну особу, яка активно присутня в Інтернеті і активно послуговується тамтешніми засобами донесення власної позиції до щонайширшого кола користувачів.

Сьогодні дописи у блогах та на Facebook, статті для різних електронних ресурсах є тими джерелами, аналіз яких дозволяє зрозуміти, які ідеї панують у певній царині нашого життя щодо конкретного набору специфічних питань. Повний опис і аналіз того, що ж вийшло з *теології Майдану*, яких обрисів і інтерпретацій вона набула з плином часу, можливо, з'явиться колись завдяки зусиллям науковців-релігієзнавців. Обмежений простір статті не дає можливості вдатися нам тут до такого широкого аналізу, проте навіть короткого екскурсу може бути досить у цьому випадку, аби зрозуміти головні віхи, на яких тримається *теологія Майдану* у її баптистському викладі. Стаття «Теологія після Майдану: зрозуміти, змінитись, уявити» Михайла Черенкова може здаватися коротким, але дуже конденсованим джерелом, в якому описуються найбільш проблемні моменти цього явища в українському контексті. Він пише: «Церкви не готові зробити Майдан стартовою точкою, початком нового шляху. Замість того, щоб стати джерелом новизни, церкви протистоять цьому новому, підкреслюючи їх прихильність до міфологічних традиційних цінностей та існуючого порядку речей. Якщо церкви думали про покликання від Бога та відповідальність перед суспільством, вони б заохочували своїх теологів сформулювати і зрозуміти ряд радикальних питань про життя після Майдану або у світлі Майдану. І це питання стосувалося б не так суспільства, як самих себе, своєї церкви та її мислячої еліти...

Тож у мене є питання для богословів: хто уявляє собі наше українське майбутнє, кому ми довірили його уявити, кому нам доведеться довірити цей процес? Чи потребують теологи, чи можуть вони уявити собі майбутнє нації? Якими є уявні громади і які шляхи теології є можливими на Майдані?

Тому теологія після Майдану має три основні завдання – зрозуміти події як знаки, змінювати себе і змінювати церкву, уявляти собі майбутнє в світлі Божого Царства. Тільки так можна зрозуміти, де і як працює Бог сьогодні, приєднатися до Нього і служити Його людям разом з Ним».

«Теологія Майдану» стала спробою зблизити Церкву і суспільство,

³²¹ Erickson Millard J. Christian Theology [Text] / Millard J. Erickson. – Grand Rapids: Baker Academic, 1998. – P. 17.

подивитися на їхні відносини зсередини кризової ситуації, тобто такої, в якій немає продовження і немає руху назад. Тому трьома головними елементами у богословській структурі цього руху були три поєднані елементи: еклезіологія, місіологія та соціальна теологія»³²², – пише Михайло Черенков. Він аналізує далі: «Те, що стало загальним симптомом для протестантських (і не тільки) церков України, можна назвати кризою спільності, тобто кризою спільної суб'єктності. Так, всі говорять про державу, але мало хто знає, що (десь там!) має бути і громадянське суспільство. Так і в церкві: всі говорять про владу і власність і лише одиниці переймаються спільністю. І тут, і там немає розуміння, що суспільство – це ми, громада – це ми, що держава – наша, церква – наша»³²³.

У 5 статті «Християнська соціальна відповідальність» Лозаннської угоди, теологічного документу, що є керівним для багатьох пізніх протестантів нашого часу від 1974 року, йдеться про таке: «Ми підтверджуємо, що Бог є одночасно Творцем і Суддею усіх людей. Тому ми маємо поділяти його увагу до справи правосуддя і порозуміння всередині людського суспільства та звільнення чоловіків і жінок від будь-якого типу несвободи... Звістка про спасіння також означає звістку про суд над кожною формою відчуження, пригнічення та дискримінації, і ми не маємо боятися засудити зло і несправедливість всюди, де вони існують. Коли люди приймають Христа, вони народжуються знову у його царстві, і мають не лише показувати, а й поширювати його праведність у неправедному світі. Спасіння, як ми заявляємо, має змінити нас у тотальності наших особистих і соціальних відповідальностей. Віра без справ мертва»³²⁴.

Тут слід зазначити, що для багатьох пізньопротестантських конфесій Лозаннська угода є одним із основних документів, який є результатом Першого Вселенського з'їзду евангелізації, що відбувся у червні 1974 року. Разом із Біллі Гремом зібралися інші авторитетні діячі і мислителі евангелічного християнського руху (який не треба розуміти і зводити суто до баптизму), як-от Френсіс Шеффер (пресвітеріанський теолог), Ральф Вінтер (один з найвидатніших пресвітеріанських місіологів сучасної доби), Карл Генрі (теолог-апологет евангельських християн США), Джон Стотт (один із лідерів евангелічного руху в сучасному світі, англіканський священник). Укладений під час згаданого конгресу Лозаннський договір є одним з програмних і засадничих документів, в яких визначено основні віхи евангельського місійного і церковного рухів як таких.

Висновки. Велике поле у баптистському та протестантському загалом богослов'ї присвячене питанню про соціальні перетворення та залучення вірян до політичного і суспільного життя, а також сотні авторів, від яких можна імпортувати ідеї, яких бракує вітчизняній баптистській теології. Гегель писав, що досвід реформації для людини полягає у віднаходженні себе у свободі. Реформація, таким чином, не є незмінним станом, а свого роду ще відкритим, незакінченим процесом. Новий час означає нові виклики, тому що історія

³²² Черенков М.М. Теологія після Майдану: зрозуміти, змінитись, уявити. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://risu.org.ua/ua/index/blog/~cherenkoff/65408/>

³²³ Черенков М.М. Реформація під питанням [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/authors_columns/mcherenkov_column/6494

³²⁴ The Lausanne Covenant. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.lausanne.org/content/covenant/lausanne-covenant>

кожного разу не повторює щось старе, але показує дещо несподівано нове. Розвиток релігійних інституцій полягає не лише в інституційному оформленні та розростанні, а й в здатності їх проходити крізь час криз і випробувань не лише на фізичному, а й в ідейному плані, знаходячи рішення, які не лише відповідають духові часу і моменту, а й рамкам релігійної традиції та можливостям її модернізації. Релігійні традиції мають простір не лише для догм, а й для інтелектуально-духовного пошуку, наявність якого свідчить про силу і здоров'я релігійної течії чи деномінації. У випадку українського баптизму це також свідчить про те, що певні його частини нарешті відійшли від свого посттоталітарного минулого і намагаються знайти своє місце у майбутньому.

4.3 Михайло Михайлович МОКІЄНКО. ЕМІГРАЦІЙНІ НАСТРОЇ В СЕРЕДОВИЩІ ВІТЧИЗНЯНИХ П'ЯТИДЕСЯТНИКІВ: ІСТОРИКО-ТЕОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

У статті аналізуються теологічні та історичні передумови емігрантських настроїв в середовищі українських п'ятидесятників. Доведено, що євангельський наратив впливає на сприйняття християнами віри євангельської власного життя як «тимчасової земної мандрівки», обумовивши, вкупі з несприятливими умовами для сповідання власних релігійних поглядів в радянську епоху, бажання емігрувати в будь-яку неосоціалістичну країну. В умовах духовної свободи, в середовищі п'ятидесятників спостерігається перехід від космополітичних до патріотичних поглядів, однак він суттєво не впливає на інтенсивність еміграції через соціально-економічні фактори. Українські емігранти-п'ятидесятники за кордоном витворили власні громади та парацерковні структури й, перебуваючи у пошуку власної ідентичності, продовжують усіляко підтримувати одновірців на Батьківщині.

Ключові слова: п'ятидесятники, еміграція, християни віри євангельської, громада.

Mykhailo Mykhailovych MOKIYENKO. EMIGRANT FEELINGS AMONG DOMESTIC PENTECOSTALS: HISTORICAL-THEOLOGICAL PRECONDITIONS

The article analyzes the theological and historical preconditions of emigrant feelings among the Ukrainian Pentecostal believers. It is proved that the gospel narrative influences the way Christians of evangelical faith see their own life - as a "temporary earthly journey", determining, along with the unfavorable conditions for the confession of their own religious views in the Soviet era, the desire to emigrate to any non-socialist country.

Under conditions of spiritual freedom, a transition from cosmopolitan to patriotic views is observed among Pentecostal people, but it does not significantly affect the intensity of emigration due to socio-economic factors. Ukrainian immigrants-Pentecostals abroad have created their own communities and para-church structures and, while in search of their own identity, in every way the continue to support their fellow-believers in the Motherland.